ՀՀ ՏԱՎՈՒՇԻ ՄԱՐԶԻ ՊԱՏՄԱԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ԵՎ ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Մարզկենտրոնը՝
ք. Իջևան
Տարածաշրջանները՝
Իջևան,
Տավուշ,
Նոյեմբերյան,
Դիլիջան

Քաղաքները՝
Իջևան,
Նոյեմբերյան,
Այրում,
Բերդ,
Դիլիջան

Տարածքը	2 704 քառ.կմ
ՀՀ տարածքում մարզի տարածքի տեսակարար կշիռը	9.1%
Քաղաքային համայնքներ	5
Գյուղական համայնքներ	57
Քաղաքներ	5
Գյուղեր	62
Բնակչության թվաքանակը 2012թ. տարեվերջին	128.3 հազ.մարդ
այդ թվում՝	
քաղաքային	54.1 հազ.մարդ
գյուղական	74.2 հազ.մարդ
ՀՀ բնակչության ընդհանուր թվաքանակում մարզի բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը, 2012թ.	4.2 %
Քաղաքային բնակչության թվաքանակի տեսակարար կշիռը	42.2 %
Գյուղատնտեսական նշանակության հողեր	110 783.8 հա
այդ թվում՝ վարելահողեր	25 606.9 հա

ՀՀ Տավուշի մարզը գտնվում է Հայաստանի Հանրապետության տարածքի հյուսիս-արևելյան հատվածում: Մարզը հարավ-արևելքում և հարավում սահմանակից է ՀՀ Գեղարքունիքի և Կոտայքի մարզերին, արևմուտքում՝ ՀՀ Լոռու մարզին և պետական սահմանով՝ Վրաստանին, հյուսիսում և արևելքում՝ Ադրբեջանին:

Մարզի կենտրոնով դեպի հյուսիս-արևելք հոսում է Աղստև գետը: Ծովի մակարդակին ամենամոտ կետը (ՀՀ ռելիեֆի ամենացածր կետը) գտնվում է Դեբեդավան գյուղի մոտ՝ 390մ, ամենաբարձր կետը Միափորի լեռնաշղթայի Մուրղուզ լեռն է՝ 2 993 մ :

ՀՀ Տավուշի մարզը տարածվում է Փոքր Կովկասի լեռնաշղթաների արտաքին շարի վրա (Վիրահայոց, Գուգարաց և Միափորի լեռներ): Գտնվում է ՀՀ չափավոր խոնավ տարածաշրջանում: Արևափայլքի տարեկան տևողությունը 1 900-2 000 ժամ է: Ամառները լինում են տաք, ձմեռները՝ մեղմ: Գետերը պատկանում են Կասպից ծովի (Կուր գետի) ավազանին և սնվում են

հալոցքային, ստորերկրյա և անձրևային ջրերից: Բնական լիճը՝ Դիլիջանի մոտ գտնվող Պարզ լիճն է: Այստեղ են գտնվում Ջողազի, Հախումի, Տավուշի, Այգեձորի և Իջևանի արհեստական ջրամբարները:

Մարզի ընդհանուր մակերեսի 40.3%-ը զբաղեցնում են խառն անտառները, որոնք աչքի են ընկնում բուսական և կենդանական աշխարհի բազմազանությամբ: Բնության նախաստեղծ վիճակի պահպանության, առավել հարստացման և տեղական պայմաններում նոր տեսակների ստացման նպատակով Աղստևի ավազանում ստեղծված են Դիլիջանի պետական արգելոցը և Իջևանի անտառային այգին (դենդրոպարկը): Մարզի և հատկապես Աղստևի հովտի բնակլիմայական պայմանները (մեղմ կլիմա, թթվածնով հարուստ լեռնային մաքուր օդ, հանքային բուժիչ ջրեր, անտառներ, դեղաբույսերով հարուստ լեռնաշխարհ) չափազանց նպաստավոր են բնակչության հանգստի կազմակերպման, առողջության վերականգնման և միջազգային տուրիզմի զարգացման համար:

Մարզը համեմատաբար աղքատ է օգտակար հանածոներով: Արդյունաբերական նշանակություն ունեն բենտոնիտային կավը,կրաքարերը, վիմագրական քարը, դոլոմիտը, ֆելզիտը: Աղստև գետի հովիտը հարուստ է հանքային ջրերով, որտեղ կազմակերպված է դրանց արտադրությունը:

Մարզի կենտրոնով է անցնում Հյուսիսային Կովկաս-Թբիլիսի-Երևան գազատարը: Մարզով ձգվում են 146 կմ միջպետական, 253 կմ հանրապետական նշանակության ճանապարհներ: Աղստևի ձորով է անցնում Իջևան-Հրազդան երկաթուղու 70 կմ-ոց հատվածը: Հյուսիսային սահմանի երկայնքով, Դեբեդի ափով անցնում է Երևան-Թբիլիսի երկաթուղու 7 կմ-ոց հատվածը:

2012թ.-ին Տավուշի մարզի ***տնտեսության*** հիմնական հատվածների տեսակարար կշիռները ՀՀ համապատասխան ճյուղերի ընդհանուր ծավալում կազմել են.

- արդյունաբերություն՝ 0.7 %,
- գյուղատնտեսություն՝ 4.8 %,
- շինարարություն՝ 8.0 %,
- մանրածախ առևտուր՝ 1.4 %,
- ծառայություններ՝ 0.6 %:

Մարզը հանրապետության վառ արտահայտված գյուղատնտեսական շրջաններից է: Անասնաբուծության մեջ առաջատար ճյուղեր են համարվում խոշոր եղջերավոր անասնաբուծությունն ու խոզաբուծությունը, իսկ բուսաբուծության մեջ՝ հացահատիկային մշակաբույսերի մշակությունն ու խաղողագործությունը: Ծրագրեր են իրականացվում պտղատու այգիների վերականգնման ուղղությամբ: Վերջին տարիներին զարգացում է ապրում նաև մեղվաբուծությունը: Մարզի տնտեսության առաջատար ճյուղը մշակող արդյունաբերությունն է: Առավել գերակշռող են սննդի արդյունաբերությունը և փայտամշակումը: Մարզում արտադրվող արդյունաբերական արտադրանքից արտաքին շուկա են արտահանվում գինիներ, հանքային ջուր, քարե և փայտե արտադրատեսակներ:

Բեռնաուղևորափոխադրումները մարզում իրականացվում են ավտոմոբիլային տրանսպորտով:

Մարզկենտրոն Իջևան քաղաքը (2012թ. տարեվերջին՝21.1 հազ. բնակիչ)գտնվում է Երևանից 132 կմ հեռավորության վրա: Մարզի հյուսիս-արևելյան հատվածի վարչական, արդյունաբերական, կրթամշակութային կենտրոնն է և տրանսպորտային հանգույցը: Քաղաքի արդյունաբերության հիմնական ուղղությունը մշակող արդյունաբերությունն է (մասնավորապես՝ փայտամշակումը, սննդամթերքի, հանքային ջրի և գինու արտադրությունը): Իջևան քաղաքը հայտնի է նաև գորգագործությամբ:

Դիլիջան քաղաքի (2012թ. տարեվերջին՝ 17.7 հազ. բնակիչ) հեռավորությունը Երևանից 96 կմ է: Քաղաքի արդյունաբերության հիմնական ուղղությունը մշակող արդյունաբերությունն է, որի մեջ առանձնանում է սննդամթերքի և ըմպելիքի արտադրությունը: Լայն ճանաչում է ստացել «Դիլիջան Ֆրոլովա» հանքային ջուրը:

Նոյեմբերյան քաղաքի (2012թ. տարեվերջին՝ 5.3 հազ. բնակիչ) հեռավորությունը Երևանից 185 կմ է: Քաղաքի տնտեսական կյանքում էական դեր ունի գյուղատնտեսությունը, որի հիմնական ուղղությունն անասնաբուծությունն ու դաշտավարությունն է:

Այրում քաղաքի (2012թ. տարեվերջին՝ 2.1 հազ. բնակիչ) հեռավորությունը Երևանից 205 կմ է: Այն կայարանամերձ քաղաք է, բնակչության հիմնական զբաղվածությունը մանրածախ առևտուրն է: Աշխատանքներ են տարվում Այրումի պահածոների գործարանի վերագործարկման ուղղությամբ:

Բերդ քաղաքի (2012թ. տարեվերջին՝ 7.9 հազ. բնակիչ) հեռավորությունը Երևանից 186 կմ է: Քաղաքի տնտեսական կյանքում գերակշռողը բազմաճյուղ գյուղատնտեսությունն է, որի մեջ առանձնանում են խոշոր և մանր եղջերավոր անասնաբուծությունն ու դաշտավարությունը:

ՄՇՏԱԿԱՆ ԲՆԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆՆ ԸՍՏ ՏԱՐԻՔԱՅԻՆ ԽՄԲԵՐԻ, 2013թ. հունվարի 1-ի դրությամբ

%

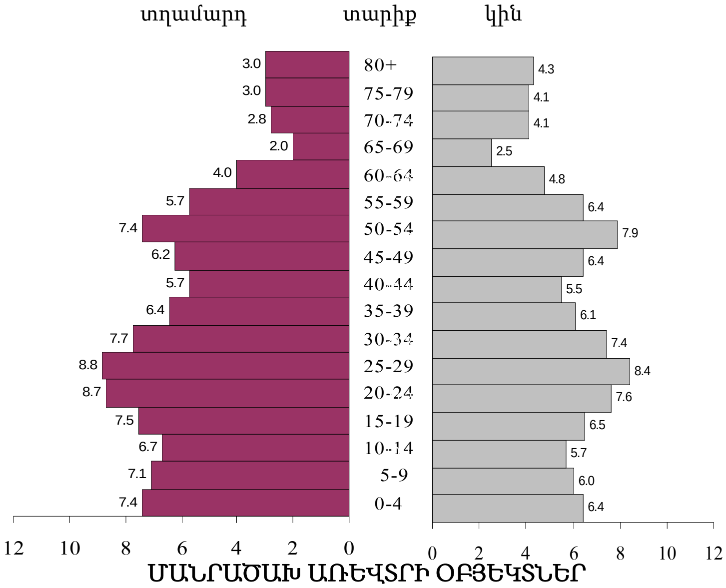

ՄԱՆՐԱԾԱԽ ԱՌԵՎՏՐԻ ՕԲՅԵԿՏՆԵՐ

	Քանակը				
	2008	2009	2010	2011	2012
Մանրածախ առևտրի օբյեկտներ, ընդամենը	993	1 071	1 066	1 070	1 036
այդ թվում՝					
խանութներ	560	652	651	665	672
կրպակներ	393	380	379	369	327
գյուղատնտեսական արտադրանքի շուկաներ	2	2	1	1	1
սպառողական ապրանքների շուկաներ	2	1	1	1	1
առևտրի այլ օբյեկտներ	36	36	34	34	35

ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

	Քանակը				
	2008	2009	2010	2011	2012
Պետական նախադպրոցական	43	43	45	45	55
Ոչ պետական նախադպրոցական	-	-	-	1	1
Պետական հանրակրթական	81	81	81	81	81
Երաժշտական, արվեստի, գեղարվեստի դպրոցներ, մանկապատանեկան ստեղծագործական կենտրոններ	16	17	17	18	19
Պետական նախնական մասնագիտական (արհեստագործական) ուսումնական[1]	1	3	3	3	3

[1] Ներառյալ այն միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատությունները, որոնք իրականացնում են նախնական (արհեստագործական) ծրագիր:

	Քանակը				
	2008	2009	2010	2011	2012
Պետական միջին մասնագիտական ուսումնական	6	6	6	6	6
Ոչ պետական միջին մասնագիտական ուսումնական	1	1	-	-	-
Պետական բարձրագույն ուսումնական հաստատության մասնաճյուղ	2	2	2	2	2

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ

Համայնքի անվանումը	Բնակավայրի անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը 2013թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ *
Իջևան	ք. Իջևան	21 135
Բերդ	ք. Բերդ	7 934
Դիլիջան	ք. Դիլիջան	17 699
Նոյեմբերյան	ք. Նոյեմբերյան	5 269
Այրում	ք. Այրում	2 103

ԳՅՈՒՂԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐ

	Համայնքի անվանումը	Բնակավայրի անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը ** 2013թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ
1	Ազատամուտ	·Ազատամուտ ·Բարխուդարլու	2 848
2	Ակնաղբյուր		447
3	Աղավնավանք		298
4	Աճարկուտ		187
5	Այգեհովիտ	·Այգեհովիտ ·Կայան	3 615
6	Այգեձոր		2 449
7	Այգեպար		638
8	Աչաջուր		4 592
9	Արծվաբերդ		3 190
10	Արճիս		1 083
11	Բագրատաշեն		2 891
12	Բաղանիս		837
13	Բարեկամավան		312
14	Բերդավան		3 240
15	Բերքաբեր		503
16	Գանձաքար		3 553
17	Գետահովիտ		1 858
18	Գոշ		1 242
19	Դեբեդավան		625
20	Դեղձավան		272
21	Դիտավան		295
22	Դովեղ		556
23	Ենոքավան		556
24	Զորական		1 057
25	Թեղուտ		1 452

* Այստեղ և հետայսու՝ ՀՀ մարզերի քաղաքային համայնքների բնակչության թվաքանակը ներկայացվել է ՀՀ 2011թ. մարդահամարի հիմքով վարվող ընթացիկ հաշվառմամբ:

** Այստեղ և հետայսու՝ ՀՀ մարզերի գյուղական համայնքների այս տվյալների սկզբնաղբյուրը՝ գյուղական համայնքների կողմից տարեկան կտրվածքով ներկայացվող «Գյուղական բնակչության սեռատարիքային կազմը» պետական վիճակագրական հաշվետվություններն են: Այդ սկզբնաղբյուրներով ՀՀ 866 գյուղական համայնքների մշտական բնակչության թվաքանակների հանրագումարը՝ամբողջությամբ ըստ մարզերի ունի որոշակի շեղում բնակչության ընթացիկ հաշվառման համանուն տվյալներից, որոնք խարսխված են ՀՀ արդարադատության նախարարության և ՀՀ կառավարությանն առընթեր ՀՀ ոստիկանության վարչական ռեգիստրների տվյալների վրա (շեղումը՝ 01.01.2013թ.-ի դրությամբ ՀՀ մասշտաբով՝ կազմել է +12.1%): Շեղումը հիմնականում պայմանավորված է գուղական համայնքների միջև խնդրո առարկա տեղեկատվության փոխանակման, համադրման և անվանական տվյալների մակարդակով ստուգաճշտման համակարգի բացակայությամբ:

	Համայնքի անվանումը	Բնակավայրի անվանումը	Մշտական բնակչության թվաքանակը ** 2013թ. հունվարի 1-ի դրությամբ, մարդ
26	Իծաքար		310
27	Լճկաձոր		456
28	Լուսահովիտ		403
29	Լուսաձոր		709
30	Խաշթառակ		1 850
31	Խաչարձան	·Խաչարձան ·Գեղատափ ·Ճերմակավան	343
32	Ծաղկավան (Իջևանի տարածաշրջան)		554
33	Ծաղկավան (Տավուշի տարածաշրջան)		952
34	Կիրանց		293
35	Կոթի		2 180
36	Կողբ		4 569
37	Հաղարծին		3 725
38	Հաղթանակ		1 252
39	Հովք		398
40	Մոսեսգեղ		1 936
41	Նավուր		1 132
42	Ներքին Կարմիր աղբյուր		1 074
43	Նորաշեն		1 730
44	Ոսկեպար	·Ոսկեպար ·Ասկիպատ	862
45	Ոսկեվան		1 464
46	Չինարի		1 257
47	Չինչին		649
48	Չորաթան		1 046
49	Պառավաքար		1 728
50	Պտղավան		904
51	Ջուջևան		600
52	Սարիգյուղ		1 163
53	Սևքար		2 019
54	Վազաշեն		871
55	Վարագավան		667
56	Վերին Կարմիր աղբյուր		1 729
57	Տավուշ		1 685

ՀՀ ՏԱՎՈՒՇԻ ՄԱՐԶԻ ՊԱՅՄԱՆԱԿԱՆ 10 000 ԲՆԱԿԻՉ ՈՒՆԵՑՈՂ ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՄԻ ՇԱՐՔ ԲՆՈՒԹԱԳՐԻՉՆԵՐ, 2012թ.

	Ընդամենը	*նրանցից՝*	
		կանայք[1]	տղամարդիկ[1]
Բնակչությունը, մարդ	10 000	5 173	4 827
Ծնվածներ, մարդ	121	58	63
Մահացածներ, մարդ	102	50	52
Ամուսնություններ	57	X	X
Ամուսնալուծություններ	6	X	X
Մեկ բնակչի ապահովվածությունն ընդհանուր բնակմակերեսով, քառ.մ	35.9	X	X
Կրթության ոլորտ. հաճախումը կրթօջախներ, մարդ՝			
նախադպրոցական	235	115	120
հանրակրթական	1 298	645	653
երաժշտական, արվեստի, գեղարվեստի դպրոցներ, մանկապատանեկան ստեղծագործական կենտրոններ	141	98	43
նախնական մասնագիտական (արհեստագործական)	28	5	23
միջին մասնագիտական	56	21	35
բարձրագույն մասնագիտական	128	73	55
Առողջապահության ոլորտ՝			
հաճախել են պոլիկլինիկա տարվա ընթացքում (հաճախումների քանակը)	28 798	…	…
Մարզիկներ, մարդ	54	10	44
Զբաղվածներ, մարդ	4 561	2 397	2 164
նրանցից՝ գիտական հիմնարկներում	-	-	-
նրանցից՝ գիտության դոկտոր	-	-	-
գիտության թեկնածուներ	-	-	-
ուսուցիչներ	161	132	29
բժիշկներ	18	…	…
միջին բուժանձնակազմ	48	…	…
Գործազուրկներ , մարդ	568	358	210
Սոցիալական ապահովության ոլորտ			
ընդամենը կենսաթոշակառուներ, տարեվերջի դրությամբ, մարդ	1 892	…	…
աղքատության ընտանեկան նպաստ և միանվագ դրամական օգնություն ստացող ընտանիքներ	423	X	X
Հաճախումների քանակը տարվա ընթացքում			
գրադարան	20 859	…	…
թատրոն	-	-	-
համերգ	-	-	-
թանգարան	382	…	…
Իրավական ոլորտ			
հանցագործության դեպքերի քանակը, տարվա ընթացքում	37	X	X
այդ թվում՝ ոչ մեծ ծանրության	22	X	X
միջին ծանրության	11	X	X
ծանր	4	X	X
առանձնապես ծանր	0.0	X	X

[1] *Ցուցանիշները հաշվարկային են:*